

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ

На правах рукопису

БАГІНСЬКИЙ Валентин Віталійович

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ВІДНОСИНИ: СТРУКТУРА
І ФУНКЦІЇ /СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ
АНАЛІЗ/

Спеціальність - 09.00.11 - соціальна філософія

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ - 1993

101.1:316

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00376326 (R)

Дисертація є рукопис

Робота виконана в Інституті ~~філософії АН України~~

Науковий керівник - академік АН України, доктор філософських наук КУЦЕНКО Володимир Ілліч

Офіційні опоненти: - Доктор філософських наук, професор ГОРАК Ганна Іванівна

- Кандидат філософських наук, доцент СОЛОМІН Олександр Аркадійович

Провідна організація - Центр Гуманітарної освіти АН України, кафедра філософії

Захист відбудеться 28 " січня 1994 року на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.25.03 в Інституті філософії АН України за адресою: Київ, вул. Трьохсвятительська, 4

Автореферат розісланий 24 " серпня 1993 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

І.В.БОЙЧЕНКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сталість світу - чи то у вигляді Космосу і мікрокосму, чи то соціуму і особистісно-індивідуальних типів, - споконвіку вражала своєю загадковістю і надихала творчу уяву. Соціальний прядок - чи не найбільш взаємичуже утворення в характері людського буття. Його дослідження - одне з наріжних завдань соціальної філософії. Адже соціальна філософія - це філософія світу людського буття, зверненого до себе запитом, що осмислює і породжує онтологічні межі образу людського життя в нзобмеженому просторі його духовної природи. Тому, соціальна філософія як рефлексія напруженої занепокоєності долею людства, що виражається рухомістю дихотомії "чуттєво-іраціональне /понятійно-дискурсивне" охоплює одночасно два плани людського існування - сутність й екзистенцію, висвітлюючи, тим самим, проблемний ракурс буття людини. Соціальна філософія "добудовує" людське буття до стану завершеної відкритості і континуального зв'язку з позадослідним, трансцендентним, неминудим.

Загальноозначиму актуальність соціальна філософія знаходить в так звані переломні епохи історії. В такі часи не тільки проблемність буття фокусується на самоусвідомленні цінностей й смислів, піддається сумніву існуючій образ життя, але і - що є інваріантною онтологічною особливістю вищеназваних епох, - в "плавильному тиглі повсякденності" /термін Бернхарда Вальденфельса/ опиняються дві сутнісні властивості людини - трагедійність і свобода. Здатність поєднати в собі ці два начала, здолати бездонність трагедії і обмеженість свободи, визначає народження обличчя людини і її життя.

Характерні риси переломної епохи пронизують сучасність. Свідомість людини дедалі більше визначають тривога, есхатологічність, апокаліптичність. Екологічна криза і самосвідомість кінця століття доводять рефлексію тенденції до очікування людством глобальної катастрофи. Однак, було б невиправданю слабкістю віддатися мазохістському захопленню трагедією. І не побачити в самому характері пограничності епохи опозицію до її визначальних витоків і напружену пульсацію життя.

Визначальним критерієм такої опозиції для ХХ століття стало відношення до різних форм влади, котра часто-густо постає як альтернатива суспільству і людині. Влада із гаранта суспільного порядку і стабільності парадоксальним чином трансформувалася нині в ріді

країн у механізм соціальної деструкції, засіб пригнічення людини. За таких умов соціальна усталеність зажадала непомірно високої ціни у вигляді самовідречення людини від можливості свого особистого буття.

Ступінь максимально нівежуючого впливу влади на людину реалізувалась, зокрема, у вітчизняній історії. Онтологізована самодостатність влади, - що втілюлася як в її організаційних інститутах, так і в колективно-масовій міфологемі "будівельника нового світу", - ув"язнила індивіда в епіцентрі вертикального і горизонтального на-силля. Відтворення соціальної стабільності набуло ритуалізованої форми знеособлювання індивіда і девальвації будь-яких особистісно виражених форм життя.

В результаті взаємовідношення індивіда і влади, яка виступала в якості механізму соціального формотворення, умови упорядкування і засобу колективно-спрямованої дії, постало у вигляді абсолютного панування влади над людиною. А соціально-діяльнісний активізм - деміург владних відносин - обернувся силою, що пригнічує людину, а то і взагалі нищить її.

Соціально-філософське осмислення трагедійності взаємовідношення індивіда і влади актуалізувало проблему суспільного упорядкування, усталеності, яка конституалізована в теорії суспільних відносин поняттям організаційних відносин.

Ступінь розробки проблеми. Ретроспекція в історію соціально-філософського осмислення людського життя під проблемним кутом зору можливості, необхідності і дійсності сталої суспільної форми демонструє в первісній своїй стадії певний політичний ізоморфізм. Він виявився, зокрема, в тому, що нерозведеність понять суспільства і держави безпосередньо пов"язувала проблему досягнення суспільної сталості із завданням улаштування інституту державності.

Смисловий поворот новозропейського мислення, що знайшов вираження в людині/індивідо/центристському підході /Тоббс, Локк, Кант/, пробив стіну в пануючому синкретизмі і сформулював проблему, що не втратила своєї гостроти і сьогодні: "як можлива суспільна сталість при умові автономії людини?" Відповідь на це питання концептуалізувала специфічність державно-правових, правових, моральних засад спільного життя, з акцентуванням соціально-філософського мислення на змісті взаємовідносин "індивід - держава", "індивід - індивід".

Становлення загальної соціології як науки співпадає з обґрунту-

ванням своєрідності соціального зв'язку /О.Конт/, який є умовою забезпечення упорядкованості і соціального порядку. Етапними для генези теорії соціального порядку є організмична теорія Г.Спенсера /"регулятивна система" в життєдіяльності соціального організму/, "соціологізм" Е.Дюркгейма /"органічна" і "механічна солідарність"/, ідея прогресуючої раціональності бюрократичного управління М.Вебера.

Соціальній філософії ХХ ст. - особливо його другої половини - властивий дух як антипозитивізму, так і критичності на адресу класичних форм раціональності. Це визначило загальну дослідницьку інтенцію осмислення проблем соціального порядку, суспільної сталості і упорядкованості. Екзистенціальний бунт /М.Бердяєв, А.Камю, Ж.-П.Сартр, Л.Шестов, С.Франк/ проти раціоналізованого і технізованого суспільства, самоусвідомлення занедбаності людини /Е.Фромм/, фіксація неминучості ірраціонального начала людських взаємин /як в формі колективно-незвідомого /З.Фрейд, К.Г.Юнг//, так і у вигляді образних, символічних, ціннісних, смислових посередників комунікативних і соціально-онтологічних усталених відношень /М.Хоркхаймер, Ю.Хабермас, Р.Дарендорф, а також - праці П.С.Гуревича, Ю.М.Давидова, А.М.Єрмоленка, М.А.Кіселя, М.К.Мамардашвілі, присвячені проблемі раціональності/ багато в чому обумовили зміст нового концептуального бачення проблеми соціального порядку.

Гуманістичний пафос неприйняття виявленої функціональної єдності маси й держави в їх прагненні ні вельвати особистість /Х.Ортега-і-Гассет, М.деУнамуно/, феноменологічний аналіз маси і влади /влада як ідентифікація - Е.Канеті, Дж.Фреч, В.Рейвен; влада як спосіб оволодіння джерелом невизначеності щодо організації - М.Крозьє/, розрізнення вертикального і горизонтального розрізів структури влади /М.Роджерс/, - деякі теоретичні напрями сучасної зарубіжної соціально-філософської думки, які аналізуються в працях А.Д.Алчовина, Л.Г.Іоніна, В.В.Мшвенієрадзе, В.М.Поруса.

Проблеми соціальної сталості досить ґрунтовно досліджено в рамках теорії суспільних відносин /А.С.Айзікович, Ю.П.Андрєєв, В.С.Барулін, І.В.Войченко, Г.І.Горак, А.В.Дроздов, В.Ж.Келле, М.Я.Ковальзон, В.І.Купченко, М.Н.Перфільєв, Г.В.Мокроносів, В.В.Москаленко, А.М.Мосоров, В.Н.Песенко, Ю.К.Плетников, П.А.Рачков, В.П.Тофанов/. Тут розроблено і запроваджено широкий категоріально-понятійний апарат для аналізу змісту, різних видів суспільних відносин та їх системи. Однак за такого підходу проблемне поле відношень влади і люди-

ни полишається поза увагою дослідників. Водночас поняття "організаційні відносини", вироблене в контексті означеної теорії /А.С. Айзікович, Ю.К. Плетніков, Ю.Д. Прилок, В.І. Купченко, П.А. Рачков, А.С. Фріш, С.А. Шамоєв/ по-перше, змістовно визначалося в залежності від корелята /"природні відносини", інформаційні, або, - у разі методологічного підходу, - як "форма форм" /суспільних відносин/, системотворчі, підвид управлінських відносин; а, по-друге, не включало в себе ні дійсних владно-упорядковувачих характеристик, ні онтологічних, соціально-психологічних і соціокультурних визначеностей.

Теоретико-емпіричну базу даного дослідження склали роботи в галузі соціального управління /А.Г. Аганбегян, В.Г. Афанасьєв, В.Г. Белов, Г.І. Варламов, О.І. Деїноко, Г.А. Жєбіт, Т.В. Кєримов, В.А. Медведєв, В.Н. Орлов, Г.Х. Попов, В.Д. Тихонєнко, Ф.М. Рудич, О.О. Соломін, С.М. Хан/ в яких організаційні процеси дедалі інтенсивніше конститується в відносно самостійну предметну сферу; дослідження, що знаходяться на стику теорії управління з структурно-функціональними теоріями, загальною теорією систем, синергетикою /В.П. Боголепов, Е.Г. Винограєв, Ш.А. Гумєров, В.Г. Гушкін, М.М. Моїєєв, Л.А. Петрушенко, Г.І. Руєвєв, М.І. Сєтров, В.С. Тєхтін, А.І. Уєємов, А.Д. Уєсул/, в рамках яких розвивається сьогодні загальнонауковий понятійний апарат теорії самоорганізації; соціально-теоретичні побудови моделей соціальних організацій /М.І. Бобєєва, В.Т. Дронов, О.Н. Дронов, О.Н. Жєманов, В.Г. Подмарков, А.І. Пригожин/, що включають в себе організаційні процеси і структури.

Акцентування уваги дослідниками на владно-організаційному механізмі досягнення соціальної сталості - надбаня нещодавнього часу, - періоду первинної деміфологізації тоталітарної влади /А.В. Гайда, Н.В. Любомирова, В.В. Китєєв, Г.С. Поєранєц, М.К. Мамардашєвілі, А.І. Єткін/.

Соціально-філософська кумулятивність дисертаційного дослідження забезпечується самоусвідомленням напружено-проблемного характеру взаємовідносин людини і різноманітних модифікацій соціально-сталих форм її існування, що знайшло своє вираження в цілях і завданнях дисертації.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є аналіз специфіки соціально-сталих й упорядкованих соціальних зв'язків людей, що втілені в організаційних відносинах. Головна увага при цьому приділяється з'ясуванню дилемно-онтологічного змісту вито-

ків свободи й соціального порядку.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких дослідницьких завдань:

- дати соціально-філософське визначення поняття організаційних відносин з точки зору їх місця в соціальній структурі у контексті суперечливого взаємозв'язку суспільних і особистісних відносин;

- дослідити підвалини інтеграційних і диференційних взаємодій людей, що закріплюються в організаційних формах функціонування суспільних відносин ;

- проаналізувати характер регулятивно-упорядковуючого впливу організаційних відносин на індивіда через класифікацію форм організаційних зв'язків;

- розкрити внутрішні колізії і парадокси організаційної упорядкованості через аналіз організаційних проблем і організаційних криз.

Методологічна і теоретична основа дисертації. В своїй теоретичній основі дисертація спирається на використання і вивчення, - під кутом зору досліджуваної теми, - праць вітчизняних і зарубіжних філософів, соціологів, істориків, правознавців, політологів. Методологічний підхід дисертаційного дослідження викристалізувався мірою критичного усвідомлення установок, які панували до недавнього часу у вітчизняній соціальній філософії. Відштовхуючись від критики спрощення, редукціонізму, сциєнтизму, механічного детермінізму, пан-ідеологізації і політизації, тему експліковано як одну з наріжних, історично інваріантних проблем філософії. При цьому порядок і його глибинні характеристики, що підлягають виявленню і осягненню, сталисть світу суспільного життя осмислюються як тайна. В контексті соціально-філософського дослідження названа тема постає у вигляді парадоксу, - коли соціальна сталість видається позірною неможливістю в життєвому просторі автономного індивіда і водночас - глибинною умовою його соціальної ідентифікації, таким чином, вивчення неможливості / можливості соціальної сталості зорієнтоване на смислокитевий світ індивідуально-особистісного буття, де визначеність символів, норм, смислів і цінностей протистоїть хаосу і аномії.

Наукова новизна дослідження. В ході дисертаційного дослідження сформульовані такі положення, що відзначаються науковою новизною:

- організаційні відносини - вид суспільних відносин; вони опосередковують взаємодії людей в процесі їх спільного життя, надають відносинам людей нормативної, ролевої, інформаційної визначеності,

фіксують сталу структуру образів, зразків і символів поведінки людей, зумовлюючи значною мірою їх ідентифікацію і самоідентифікацію, регулюючи способи спілкування і відображаючись в термінах соціального порядку;

- організаційні відносини являють собою стійкий, регулятивний вид взаємодії людей, що виникає на "перехресті" свободи і "соціальної детермінації" і протистоїть, тим самим, соціальному хаосу, аномії, маргінальності і ескапізму. В багатомірному просторі соціальних структур вони займають проміжне місце між індивідом і державою, відокремлюють їх одне від одного і надають їх існуванню автономності і "прозорості". У разі ж привласнення державою організаційних зв'язків суспільство вироджується в механізм військово-правового контролю "державного порядку", в політичний інструмент знищення спонтанних незалежних від держави зв'язків і відношень;

- в предметному полі аналізу суспільних відносин особливості організаційних відносин відображаються через проблемний ракурс дихотомії "інтеграція - диференціація", властивій суспільним процесам і людським відносинам, а в граничній соціально-філософській інтерпретації - через дихотомію порядку і свободи. Дихотомичність інтеграційних та диференційних процесів розкривається як на рівні аналізу структури суспільних відносин /необхідність самодостатньої розвиненості і соціально-просторової відособленості кожного типу суспільних відносин з одночасною наявністю відносин, які впливають на розв'язання інтеграційних проблем суспільства/, так і при розгляді опозиції "людина-суспільство-людина", коли індивідуалізований, персоналізований вибір сталого образу буття пов'язаний з формами, що прагнуть випередити цей вибір формами соціальної інтеграції;

- прикладом соціальної інтеграції є різноманітні форми і онтологічні рівні інтеграційної упорядкованості відносин людей, - від стаєних, племінних, роцових, обдинних, сімейних, колективно-грудових, авторитарних, харизматичних, колективно-несвідомих, до - ролевих, цільових, образно-символічних, культурно-смыслових та ігрових форм інтеграції;

- результат картини "розвертки" утворюється при "горизонтальному" і "вертикальному" розрізах упорядковуючо-інтегрованих відносин у відповідності з характером впливу їх на індивіда. Даний методологічний спосіб дозволив розгорнути класифікаційну сітку підвидів організаційних відносин. Горизонтальний зріз являє собою такий перелік

організаційних зв'язків: координація, узгодження, підтримка, взаємозамінюваність, приклад, зразок, ритуал, гра; вертикальний - розкриває зв'язки: субординації, ієрархії, субпідрядності, панування, підпорядкування, нав'язування, примусу. Аналіз взаємодій горизонтальних і вертикальних організаційних зв'язків дає об'ємну панораму організаційних відносин суспільства, а дослідження суспільного цілого крізь призму застосованого методу дозволило виявити розмаїття станів соціально-інтегрованих утворень /стала упорядкованість, "організаційний ефект", організаційна криза тощо/;

- організаційна криза пов'язана з процесом наростання нерозв'язаних організаційних проблем, що виникають при переміщенні горизонтальних організаційних відносин /які мають гомеостатичний статус функціонування/ у вертикальну, владно-упорядковуючу площину організаційних взаємовідносин.

Теоретичне і практичне значення дослідження. Результати даного дослідження дозволять поглибити соціально-філософське розуміння природи і форм існування організаційних відносин, і мають методологічне значення в процесі конкретнішого розв'язання ряду питань соціальної філософії, теорії суспільних відносин, теорії соціального управління, політології.

Висновки й положення дисертації можуть бути використані:

- для подальшого розвитку соціально-філософських досліджень проблеми соціальної сталості в її взаємозв'язках з індивідом;
- при розробці відповідних розділів курсів соціальної філософії, соціології і історії;
- при створенні спецкурсів з відповідної теми;
- для опрацювання спеціальних методик у різних галузях науково-дослідницької діяльності, які безпосередньо стикаються із проблемами організації і соціальної усталеності.

Апробація роботи. Основні положення дисертаційного дослідження викладені автором у виступах на IV і V Республіканській школі молодих філософів /Алушта, 1989 і 1991 рр./, на XIII Всесоюзному теоретичному семінарі "Світогляд і наукове пізнання" /Ужгород, 1990р./, на Міжнародній конференції "Українознавство в розбудові держави" /Київ, 1993 р./.

Структура дисертації визначена метою і завданнями дослідження. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, заключення, списку літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обґрунтовується актуальність теми, визначається ступінь її опрацьованості, формулюються мета і завдання дослідження, окреслюється теоретична і практична значущість.

Перший розділ "Сутність організаційних відносин", присвячений розгляду методологічних проблем соціально-філософського аналізу організаційних відносин. Обґрунтовується думка про те, що проблема включення будь-якого соціального феномену в контекст соціально-філософського осмислення, виділення його предметного поля з простору соціального буття нерозривно пов'язане не тільки з рефлексією з приводу існуючих методологічних засобів пізнання, але й виходить далеко за межі зафіксованого інструментарію тієї чи іншої теорії. Нерефлексована відкритість філософського мислення до таємниці буття світу і людини, вектор особистого екзистенціального досвіду життя атрибутивно, іманентно властиві філософському дослідженню і складають його нерозчленовану основу - форму.

Цей ракурс соціально-філософського пізнання, розуміння і переживання набуває вигляду змістової наповненості руху до дефініції і окресленню понятійного контуру проблеми соціальної сталості, онтологічна і пізнавально-приваблива напруженість якої вбачається в парадоксальній навантаженості дихотомічної вихідної тези: "як можлива соціальна сталість за умови автономії індивіда?!"

Проблемний простір, від якого спочатку відштовхується дослідження, включає в себе два рівні: теоретико-пізнавальні установки, що домінували до недавнього часу при інтерпретації соціально-сталих форм людського існування, і факт соціально-онтологічної деструкції соціуму, породжений руйнівними силами тоталітаризму. Критичне осмислення основних принципів моделі соціальної упорядкованості виявляє в її методологічній частині гранично-розвинуту і екстрапольовану на всю людську життєдіяльність парадигму раціонально-романтичного утопізму; а в теоретичній - демонструє реалізацію ідеї вичерпаності стосовно змісту і характеру людського життя, її смислу і сутності. Теоретико-пізнавальна установка відстоювала, закріплювала і невпинно уточнювала свій осьовий принцип, який полягає в редукції людини /індивіда, особистості/ до зовнішніх, стосовно неї, визначень.

В першому розділі виявлено, що методологічний редукціонізм, який спрощує і опрощує світ людського буття, спирається на ідею простоти. Ця ідея отримала соціально-практичний імпульс паралельно з

виникненням новоєвропейської свідомості і сформувалася як реакція на неможливість подолання духовно-онтологічної колізії, в якій опинилась людина Нового часу. Верифікація ідеї простоти в просторі її соціально-філософських інтенцій, й особливо, стосовно побудови соціально-організованих, сталих систем, відкриває її головний практичний визначник. Він полягає в зовнішній відстороненості від світу і виявляє себе як влада над людиною і її буттям.

Аналіз досліджень, в яких вивчається історія тоталітаризму, показав, що адекватна картина його - нівелиючий людину механізм /сила/ - не може бути отримана на шляху позначення і розкриття тільки ідейних, або політичних, або соціальних, або економічних його детермінант. Навіть в самій продвинутій-етатистській - концепції тоталітаризму очевидна лінійність політологічних категорій створює модель суто політичного процесу виникнення і функціонування одержавленого суспільства. Тобто - модель "вертикального" впливу політичної сили на індивіда, що підкорюється або приймає її. Певна ступінь простоти простежена також на прикладі застосування дихотомічної моделі "Схід-Захід", різноманітні інверсії якої так чи інакше знімають моральну провину і відповідальність з вітчизняного історичного буття і співіснуючих в ньому людей.

Тому аналіз сталості, що, однак, поступово саморуйнується і самоліквідується, - саме під таким кутом зору розглянуто історію тоталітаризму, - звернено до проєктивного плану реконструкції міфологічної свідомості, владно-онтологічна структура якої діяла і утворила дійсність відносин сталого суспільного порядку.

Розглянуті і критично проаналізовані методологічні засади раціонально-утопічних претензій та їх владно-імперативні і приховані причини, а також розуміння трагічної негативності пафосу, що виявляється під машкарою соціального міфу, в історично сформованих стосунках взаємного людського придушення й самознищення, дозволили підійти до визначення організаційних відносин і проблеми суспільної сталості, виходячи із умов превентивної заданості людської свободи і характеру її проблемного існування у відносинах соціального порядку. Таким чином з'ясовується сутнісна характеристика соціальної сталості, яка виключає в себе й проблему власного заперечення через основного агента її досягнення, - індивіда, вільносамоздійснюване буття якого розриває межі усталених кордонів соціального порядку.

Переходячи до другого розділу "Місце організаційних відносин в системі суспільних відносин", автор виходить з визначення організаційних відносин як виду суспільних відносин, що опосередковують взаємодію людей в процесі їх спільного життя, надають відносинам нормативної, ролевої, інформаційної визначеності, фіксують сталу структуру образів, зразків і символів поведінки людей, спрямовуючи їх ідентифікацію і самоідентифікацію, регулюючи способи спілкування і відображаючись в термінах соціального порядку.

Основним завданням даного розділу є розгляд форми існування організаційних відносин у зв'язку з тією роллю, яку вони відіграють в життєдіяльності соціуму в цілому і його соціальних зв'язків. Іншими словами, основна увага спрямована не на проблемно-антиномічні відносини індивіда і соціального порядку, а - на з'ясування питання: як і чому відносини соціальної сталості і упорядкованості стають обов'язковим і необхідним чинником індивідуальних взаємовідносин?

Даний ракурс постанови і розгляду досліджуваної проблеми дозволив здійснити специфічну соціально-філософську інтерпретацію соціально-сталих зв'язків. І, що важливо, - відтінивши її при цьому від інших /що мають значення для подальшого дослідження/ підходів, з точки зору яких суспільна упорядкованість виступає як наслідок суспільного розподілу праці, - в політекономії. А також - результатом політико-правового запровадження єдиних правил співжиття, або - громадянською формою свідомого взаємного договору, - в філософії права та юриспруденції. Або ж, нарешті, - безпосередньо матеріальним продовженням і втіленням ідеї духовної сутності чи абсолютної субстанції - в теології й релігійній філософії. Тут же показано, що неадекватними стосовно запропонованого підходу є вирішення аналізованої проблеми в речічці онтологічно-колективістських, соціально-детерміністських, організмичних, функціональних, структурно-системних напрямків, - для яких соціальна цілісність і сталість зв'язків виступають одвічними, основними і заданими характеристиками соціального буття.

Не заданість і не приреченість соціальної сталості ставить її в контекст духовно-онтологічних проблем буття, яке неможливе поза людським індивідом в його відношенні до другого індивіду як носія його-іншого людського обличчя. В дискурсивному плані дана теза обґрунтовується таким чином. Спів-буття людей передує як первинне відношення і початковий екзистенціальний факт, що розгортається в пос-

лідовність пізнання, потреби, мети, ідеалу і смислу; в своїй же онтологічній підставі вони постають як одночасна локалізація невизначеності індивідуальної свободи і її визначення у взаємних формах спільності людських життів.

Тому спів-буття вже в "елементарній" своїй формі - зустрічі з іншим - первісна екзистенціальна межа для індивіду зі сторони іншого індивіду. Ця межа, на подолання якої невпинно спрямовано людиною імпульс вільного покладання свого буття, і, в той же час, яка не може бути усунювана прямим фізичним шляхом, - стає підґрунтям необхідності соціального зв'язку. Причому така зустріч не є безпосередністо самого сталого зв'язку, як і сам соціальний зв'язок не є чисто безпосередністо відношень. Зустріч ця є людським феноменом пробудження власної самості в просторі духовного взаємовідношення з іншим. Визнання фактичності іншого, достовірність самості, що знаменують феномен зустрічі, стають початком вектору, який звернутий до духовної онтологізації відносин, структурна розгорнутість і визначеність яких в образних, символічних і смислових формах укорінюється в способі взаємного людського існування і в різноманітних формах його соціального буття. Варіативність і випадковість зустрічі в формі переживання її індивідом як події /"Хто ти?, - "Хто Я", - "Чи має це Я?"/ кристалізуються в спосіб взаємного спів-буття.

Зустріч з іншим в сталих структурах онтологічно-духовного і соціального буття втрачає свою первинну невизначеність, пов'язану зі страхом, необхідністю вибору, невпевненістю і набуває упорядкованої і соціально значущої форми зразків взаємовідношення і поведінки: тим самим, формуються і починають діяти такі умови і засоби взаємовідносин, які опосередковують, упереджують і "гасять" надмірну ступінь непередбаченості, спонтанності, багатоманіття індивідуальних взаємо-ідентифікуючих відносин, і прагнуть надати останнім регулярного і безпроблемно-відтвореного характеру.

Такого ґатунку автоматизм відносин сталості, який прагне до закінченості і повноти, потрапляє в центр дослідження третього розділу "Регулятивна роль організаційних відносин". Розглядаючи в цьому розділі механізм інтеграційного впливу, який справляють організаційні відносини на простір-час взаємовідношень індивідів, автор пропонує розгорнуту, багатофункціональну і різномірну його характеристику. Спочатку мова йде про такі - що мають інтеграційні якості -

властивості організаційних відносин, які можна зафіксувати за засобами абстрагування від безпосереднього змісту індивідуальних взаємовідносин. Їх класифікація включає в себе такі елементи, як формалізація, стандартизація, регламентація відносин, субординація, ієрархізація і координація зв'язків. Отримані на цьому методологічному рівні моделі соціально-сталих утворень, що підтримують свою цілісність, концептуалізуються в теоретичних межах загальної теорії організації, теорії соціального управління. І виявляють межі своїх пізнавальних можливостей при зіткненні з проблемами інтерпретації сталих соціально-ролевих відносин і упорядкованих, цілераціональних дій. Настільки ж зовнішньою виявляється етатистська модель підтримки і регулювання суспільно-сталих відносин, коли останні виявляються заложниками політичного апарату і його сил.

Великий пізнавальний потенціал при поясненні процесів соціальної регуляції мають методи психоаналізу, а також концепції, що розкривають харизматичні якості вождя або лідера. Однак, в силу того, що в їх інтерпретації спрямовано-стала, інтегрована поведінка індивідів зумовлена колективно-несвідомим або емоційно-містицизмом, проблема підтримки і відтворення соціальної сталості в просторі взаємовідносин індивідів майже повністю вичерпується ще до її постановки.

Загострюючи увагу на соціально-філософському осягненні досліджуваного феномену, йдучи від індивідуальних відносин, автор формулює імператив неповноти, - як з точки зору будь-якого соціального регулятора індивіда, так і - стосовно претензій на абсолютну адекватність пізнання взаємодій індивіда і регуляторів його інтеграційних відносин з іншим індивідом. Осмислення ж цієї проблеми в запропонованому контексті розгортається на шляху осягнення самодостатнього і диференційованого простору духовної онтології, соціального буття і актуальної проблемності світу індивідуально-особистісного життя.

Тому регуляція людського життя розглядається як проблема свободи волі людини, що обмежує саму себе. Феномен самообмеження властивий тільки людині, розкривається в онтогенетичній і філогенетичній динамічній властивості людини до перевтілення /від первинних форм, таких як уподіблення, страх, прикидання, до більшоврозвинутих, - ролей, зразків, фігур, способів життя/. І втілення - цілей, ідей, норм, цінностей, смислів, краси, любові; а в житті особистості - втілення самості, свого буття як загальнолюдського загального смислу.

Зміст духовної онтології, що зорієнтована в площину соціального буття, являє собою досвід взаємовідношення спонтанних автономій індивідуальних воль і переведення їх водночас в простір духовно-інтеграційного, символічного, смислокиттєвого спів-буття і його переживання. Смислокиттєва наповненість індивідуального буття, можлива при розвиненості і когерентності /але не тотокності/ духовної і соціальної онтології/. Вона являє собою справжню основу життя соціуму, основне начало і показник регулятивної сталості життя індивіда в його взаємовідношенні з іншим індивідом та його світом життястверджуючих смислів.

Однак, межею існування будь-якого соціального порядку є свобода індивіда, яка проривається через існуючий сталий образ буття, і освітлює своєю самістю нові горизонти людського життя. Тут розташовано нєрв як злетів, так і колізій людського життя, його трагедія і слава. Радикальним чином ця ж теза протистоїть тоталітарно-експериментальним, соціально-утопічним проектам, реалізація "благих намірів" яких зничила разом з зароджуваними або існуючими соціумами мільйони людських життів.

Тому в четвертому розділі "Організаційні проблеми: генеза і розв'язання" в центрі уваги - проблема порушення сталих форм людського буття. А саме - в таких зразках соціальної анемії, які стали "чумою" ХХ століття. Предметом авторського осмислення стали тут найбільш деструктивні фантоми сучасної історії: людина-маса і людина тоталітарної системи. Спільною рисою як людини-маси, так і людини тоталітарної системи є втрата ціннісно-смислових основ і орієнтирів життя. А також - ототожнення себе з владою, яка прагне заловнити всі пори соціального життя і нівелювати будь-які прояви індивідуально-особистісного існування.

В розділі узагальнено характеризується досвід досліджень людини-маси в західній соціальній філософії. Показовим є той факт, що в цих дослідженнях "онтологія" маси постає глибоко індивідуалізованою /"натовп поодиноких" - Рісмен/, а її існування утворює єдине тіло, в якому індивід губить здатність до самоідентифікації свого власного тіла /авторська інтерпретація положення Кеннеті про втрату "страху перед торканням"/.

Англізуючи спільні феноменологічні риси людини-маси і людини тоталітарної системи /негація особистісних рис, закритість, експансивна агресивність, тілесна, що досягається в дотику, ідентифікованість/, автор акцентує увагу на їх неоднаковій соціально-онтологіч-

ній основі: якщо для людини-маси це - крайня індивідуалізація, що сягає меж відчаю у самотності, то для людини тоталітаризму це - колективно-згуртована єдність, яка переживається переможно-оптимістично. Наступна демаркаційна лінія їх відмінності проходить в ціннісно-духовній онтології: для індивіда людини-маси цінності втрачені в факті втечі і злиття в "єдиним тілом"; людина тоталітарна - схильна і схиляється перед тими цінностями і смислами, які об'єднують його в сукупно-неподільну спільноту.

Заглиблюючись далі в аналіз тоталітаризму, автор протиставляє свій підхід політологічним і детерміністським методологіям, досліджує соціально-онтологічну форму тоталітаризму, що прибрала вигляд дійсності у формі міфу про "будівництво суспільства". Показана регулятивна і ритуалізована "робота" колективного "ми", яке здійснює горизонтальне насилля і знеособлювання людини людиною. Простежування етапів деміфологізації відкриває ціннісний "залишок", котрий постає центральним символом міфу, - це - поклоніння перед безглуздістю смерті.

Історико-генетичну основу виникнення соціального міфу автор знаходить в невизначеності і радикальній антиномічності духовної онтології, сплавити які /антиномії/ в несуперечливу тотожність вдалося тільки в рамках міфу.

Осмислюючи ситуацію посттоталітарного хаосу і невизначеності, дисертант вбачає небезпеку в можливій консервації онтологічних основ що породили тоталітаризм. А також - стверджує можливість їх "переплавки" в переживанні трагічності і спів-причетності /І до - Я-причетності/ до тоталітарної історії, і порожнення самоті з онтологічним простором власної свободи, відкритості, довіри, людської гідності. Смесложиттєва ж інваріанта народження людського проходить по напруженій дотичній світлоносного променя доброчесності, - чи то у вигляді "ясності" думки, чи то "чистоти помислів і намірів". Або ж, нарешті, - яскравості особистісних світів та "прозорості" умов спільного буття.

В заключенні дисертації автор підсумовує найважливіші результати свого дослідження та визначає найперспективніші напрямки подальшого дослідження проблеми.

Основні ідеї дисертації викладені в публікаціях:

1. Влада міфа: онтологія проникаючої трагедії //Філософська і соціологічна думка, 1993.- № 3.- 1,5 д.а.
2. Организационные отношения как тип общественных отношений // Обще-

- ственные отношения и их основные виды /Методологический анализ/. - К., 1993.- Рукопис депоновано № 190 р - 93 від 13.09.93.-I д.а.
3. Сущность организационных отношений //Мировоззренческие проблемы общественного развития.-Ворошиловград,1987.- Рукопис депоновано, № 32376 від 11.01.88 р. - 0,7 д.а.
 4. Организационные отношения как регуляторы социальной инициативы // Творчество как предмет философского исследования. Материалы всесоюзной межвузовской научно-практической конференции.- К.: Вид-во КПІ, 1989.- 0,3 д.а.
 5. Со-твори-м/ы/ ли мир? // Духовное творчество: процесс, эффективность. Тезисы XIII Всесоюзного теоретического семинара "Мировоззрение и научное познание".- Киев-Ужгород, 1990.- 0,3 д.а.
 6. ... Начало // Век XX и мир, 1991.- № 2.- 0,2 д.а.
 7. Мысль, в которой мы живем // Век XX и мир, 1991.- № 12.-0,3д.а.

КНЕВ ТИЛ.ФЛУ ЗАК.2708-00

AB 28.586